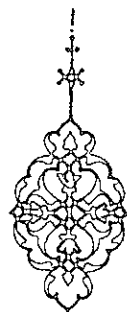

انقلاب اسلامی در اروپا

(جلد اول)

www.ketab.ir

سرشناسه:	قاسم‌پور، داوود، ۱۳۵۳
عنوان و نام پدیدآور:	انقلاب اسلامی در ارومیه / تألیف: داود قاسم‌پور
مشخصات نشر:	مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری:	۲ ج.
فروست:	مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۸۴۷ و ۸۴۸
شابک:	تاریخ منطقه‌ای انقلاب اسلامی: ۲۸. ۲۹ (دوره) ۵-۱۹۶۱-۴۱۹۶۴-۹۷۸؛ ۱-۱۷۱-۴۱۹۶۴-۹۷۸؛ ج. ۱: ۱۹۵۰۰۰ ریال ۱۸۸-۴۱۹۶۴-۹۷۸؛ ج. ۲: ۱۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبا
موضوع:	ایران - تاریخ - انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ - ارومیه
موضوع:	ارومیه - تاریخ
شناسه افزوده:	مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی
رده‌بندی کنگره:	DSR ۱۵۶۰ / الف ۴۴ ق ۲ ۱۳۹۱
رده‌بندی دیویی:	۹۵۵/۳۳۳
شماره کتابشناسی ملی:	۳۰۱۹۲۷۹

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات

عنوان: انقلاب اسلامی در ارومیه (جلد اول)

تألیف: داود قاسم‌پور

نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۰۰۰ قیمت: ۱۹۵۰۰ تومان

حروف‌چینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

(ج ۱): ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۶۱۷-۱ شابک

ISBN: 978-964-419-617-1

شابک دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۶۱۹-۵

ISBN: 978-964-419-619-5

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبروی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴،

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

این اثر یکی از موضوعات «طرح
تدوین تاریخ انقلاب اسلامی» است
که در مرکز اسناد انقلاب اسلامی
تهیه شده و کلیه حقوق آن برای
مرکز محفوظ می‌باشد.

لازم است برای بیداری نسل‌های آینده و جلوگیری از غلط‌نویسی مغرضان، نویسندگان متعهد با دقت تمام به بررسی دقیق تاریخ این نهضت اسلامی بپردازند، و قیام‌ها و تظاهرات مسلمین ایران را در شهرستان‌های مختلف با تاریخ و انگیزه‌ی آن ثبت نمایند تا مطالب اسلامی و نهضت روحانیت سرمشق جوامع و نسل‌های آینده شود. ما که هنوز در قید حیات هستیم و مسائل جاری ایران را که در پیش چشم همه‌ی ما به روشنی افتاده است دنبال می‌کنیم، فرصت‌طلبان و منفعت‌پیشگانی را می‌بینیم که با قلم و بیان بدون هراس از هرگونه رسوایی، مسائل دینی و نهضت اسلامی را برخلاف واقع جلوه می‌دهند و به حکم مخالفت با اساس نمی‌خواهند واقعیت را تصدیق کنند و قدرت اسلام را نمی‌توانند ببینند، و شکی نیست که این نوشتجات بی‌اساس به اسم تاریخ در نسل‌های آینده آثار بسیار ناگواری دارد. از این جهت، روشن شدن مبارزات اصیل اسلامی در ایران از ابتدای انعقاد نطفه‌اش تاکنون و رویدادهایی که در آینده اتفاق می‌افتد از مسائل مهمی است که باید نویسندگان و علمای متفکر و متعهد بدان بپردازند. درست آنچه را امروز برای ما روشن و واضح است برای نسل‌های آینده مبهم می‌باشد؛ و تاریخ، روشنگر نسل‌های آینده است، و امروز قلم‌های مسموم درصدد تحریف واقعیات هستند، باید نویسندگان امین این قلم‌ها را بشکنند.

(صحیفه امام، جلد سوم، ص ۴۳۴)

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۳	 پیشگفتار

بخش اول:

۱۷	 جغرافیای ارومیه
۱۹	 فصل اول: جغرافیای طبیعی
۲۵	 فصل دوم: جغرافیای انسانی
۲۵	 ۱- آمار جمعیتی
۲۷	 ۲- ترکیب جمعیتی
۳۵	 فصل سوم: جغرافیای تاریخی
۳۵	 ۱- دوره‌ی باستان
۴۲	 ۲- دوره‌ی اسلامی

بخش دوم:

۴۹	 روزگار عسرت (چالش‌های سیاسی - اجتماعی در ارومیه)
۵۱	 فصل اول: سال‌های پیش از مشروطه
۵۱	 ۱- ارومیه در جنگ‌های ایران و روس
۵۳	 ۴- شورش شیخ عبیدالله نقشبندی
۶۰	 ۵- بحران لابیاری
۶۵	 فصل دوم: ارومیه در مشروطه

- ۱- انجمن ارومیه از تشکیل تا تثبیت ۶۵
- ۲- قربانی مشروطه ۷۳
- ۳- ارومیه در استبداد صغیر ۹۳
- ۴- ارومیه در تصرف روسیه ۱۰۰
- فصل سوم: ارومیه در محاربه عالم سوز ۱۰۵
- ۱- هیئت‌های تبلیغی مسیحی در ارومیه ۱۰۵
- ۲- جنگ جهانی اول و اشغال ارومیه ۱۱۶
- ۳- جیلوها و روزهای خونبار ارومیه ۱۴۰
- ۴- چهارشنبه سوری خونین (قتل عام مردم ارومیه توسط جیلوها) ۱۵۶
- ۵- ورود عثمانی‌ها و غروب جیلوها ۱۶۴
- ۶- غائله سمینو ۱۷۸

بخش سوم:

- دوران پهلوی (تحولات سیاسی - اجتماعی ارومیه از ۱۳۰۵-۱۳۳۲) ۲۱۷
- فصل اول: رضاشاه و رضائیه ۲۱۹
- ۱- سفر رضاشاه به ارومیه ۲۱۹
- ۲- نگاهی به جایگاه و فعالیت‌های آیت‌الله عرب‌باغی ۲۲۱
- ۳- اقدامات رضاشاه و انعکاس آن در ارومیه ۲۲۶
- ۱-۳- لباس متحدالشکل ۲۲۶
- ۲-۳- کشف حجاب ۲۲۸
- فصل دوم: ارومیه در جنگ جهانی دوم ۲۳۵
- ۱- جنگ جهانی دوم و اشغال ارومیه ۲۳۵
- ۲- تشکیل کمیته‌ی نجات ۲۴۶
- فصل سوم: فرقه‌ی دموکرات در ارومیه ۲۵۹
- ۱- فرقه‌ی دموکرات و تسلط بر ارومیه ۲۵۹
- ۲- فرقه‌ی دموکرات آذربایجان و کردها ۲۷۶

- ۳- سفر پیشه‌وری به ارومیه ۲۸۳
- ۴- تصرف ارومیه توسط نیروهای دولتی ۲۸۶
- ۵- غائله‌ی زروینگ بهادری ۲۸۹
- فصل چهارم: نهضت ملی شدن صنعت نفت ۲۹۳
- ۱- ملی شدن صنعت نفت و بازتاب آن در ارومیه ۲۹۳
- ۲- کردتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و انعکاس در ارومیه ۲۹۶

بخش چهارم:

- اصلاحات رژیم و واکنش مردم ۳۰۳
- فصل اول: در بامداد نهضت امام خمینی ۳۰۵
- ۱- طرح مرجعیت امام خمینی ۳۰۵
- ۲- ارومیه و انجمن‌های ایالتی و ولایتی ۳۱۰
- ۳- رفراندوم انقلاب سفید ۳۱۴
- فصل دوم: دفاع از مرجعیت ۳۲۱
- ۱- دستگیری امام و قیام ۱۵ خرداد ۳۲۱
- ۲- بازتاب تبعید امام خمینی در ارومیه ۳۳۰

بخش چهارم:

- دوران بازسازی انقلابی ۳۴۱
- فصل اول: بازسازی ایدئولوژیک ۳۴۳
- ۱- آیت‌الله فوزی و تأسیس مدرسه‌ی محمدیه ۳۴۳
- ۲- آیت‌الله محمدامین رضوی و جلسات قرآنی ۳۵۲
- ۳- آیت‌الله قریشی و تدریس قرآن ۳۶۱
- ۴- دیگر روحانیون تأثیرگذار ۳۶۸
- ۵- روحانیون مدعو ۳۷۱
- ۵- مساجد تأثیرگذار ارومیه ۳۷۴
- ۶- انجمن حجتیه ۳۸۵

۳۹۲.....	۷- فعالیت‌های دانشجویان
۴۰۵.....	فصل دوم: بازسازی مسلحانه
۴۰۵.....	۱- زمینه‌ی فعالیت‌های مسلحانه در ارومیه
۴۰۸.....	۲- حجت‌الاسلام والمسلمین حسینی و تربیت مجاهدان انقلابی
۴۱۸.....	۳- گروه چهارده معصوم
۴۲۶.....	۴- شهیدان مهدی و حمید باکری
۴۳۰.....	۵- سازمان مجاهدین خلق و دیگر گروه‌های چپی
۴۳۴.....	۶- دیگر گروه‌ها با مشی مسلحانه
۴۳۷.....	اسناد و تصاویر
۵۴۷.....	کتابنامه
۵۶۹.....	نمایه

مقدمه

رسمیت یافتن تشیع در ایران را می توان مهم ترین شاخصه ی هویت ملی به حساب آورد که در طول تاریخ ایران بعد از اسلام به وقوع پیوسته است. با گسترده شدن مذهب شیعه در جغرافیای ایران، آذربایجان محل تلاقی دو قدرت فزون خواه یکی عثمانی و دیگری روسیه تزاری بود از آنجایی که رسمیت یافتن تشیع در ایران از آذربایجان و مسجد جامع تبریز در سال ۹۱۷ ق آغاز شده بود، این منطقه بیشترین دفاع از هویت متعالی شیعی ایران را بیشتر برعهده گرفت و با این مشخصه ی مشترک نقش مهمی را در تداوم حیات ارزشی و فرهنگی ایران ایفا کرد. همچنان که آذربایجان در گذشته کانون دفاع از ایران و تشیع بود، در جریان نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) نیز همگام با مردم سایر نواحی ایران نقش ارزنده ای در احیای هویت اصیل شیعی ایفا کردند.

ارومیه مهم ترین شهر آذربایجان غربی، از سالیان قبل از مشروطه تا بعد از آن در کانون فعالیت میسیونرهای مذهبی خارجی و تاخت و تاز اقوام مختلف از جیلوها گرفته تا اتباع سمیتقو بود و با دسیسه های بیگانگان اعم از انگلیس و روس و عثمانی روزهای دشوار بسیاری را پشت سر گذاشته است که اکنون هم در بازخوانی خاطرات کهنسالان آن سامان خودنمایی می کند. مردم این شهر پردرد چون مردم سایر شهرهای ایران همگام و همدوش با رهبری علمای شهر در تاریخ انقلاب اسلامی در تحقق خواسته های امام خمینی (ره) گام برداشته اند.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی افتخار دارد در تبیین تاریخ و پژوهش و انتشار تاریخ

محلی انقلاب اسلامی توانسته قدم‌های خوبی را بردارد. انقلاب اسلامی در ارومیه از جمله این آثار است که براساس اسناد و خاطرات شاهدان و دست‌اندرکاران تاریخ انقلاب اسلامی تألیف گردیده است.

در پایان ضمن تشکر از مؤلف محترم، از زحمات ناظران علمی اثر، آقایان محمد مروار، دکتر حمید بصیرت‌منش، سیداحمد عسکری، هوشنگ سعادت، رحیم نیکبخت، معاون پژوهشی آقای دکتر اکبر اشرفی و نیز همکاران محترم در مؤسسه‌ی فرهنگی هری و انتشارات و معاونت اطلاع‌رسانی قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

پیشگفتار

انقلاب اسلامی ایران به عنوان یکی از رخدادهای بزرگ قرن بیستم، علی‌رغم گذشت سی و اندی سال از تحقق آن، هنوز هم به عنوان یکی از رخدادهای شگرف، از جایگاهی ویژه در پژوهش‌های تاریخی برخوردار است. این انقلاب به خصوص از بُعد مشارکت مردمی در تحقق آن، جایگاهی ویژه دارد و بازکاوی زوایای پنهان آن امری ضروری است. این امر تحقق نمی‌یابد مگر با استفاده از شیوه‌های متعدد تاریخ‌نگاری اعم از تاریخ شفاهی، پژوهش موردی - رخدادی، تاریخ عمومی، تاریخ منطقه‌ای و... یکی از شیوه‌هایی که می‌توان در نگارش، تبیین و تحلیل تاریخ انقلاب اسلامی از آن مدد گرفت، تاریخ‌نگاری منطقه‌ای است.

تاریخ منطقه‌ای - که در اصطلاح علمی به تاریخ محلی موسوم است - و نگارش رخدادهای منطقه‌ای خاص، یکی از شیوه‌های تاریخ‌نگاری است که از قدمتی طولانی برخوردار است. در این روش پژوهش، با تأکید و تمرکز بر تحولات هر منطقه، زوایای پنهان رخدادهای تاریخی آن منطقه که ممکن است در تاریخ‌نگاری‌های عمومی چندان بدان پرداخته نشود و یا از نگاه تاریخ‌نگار عمومی واجد اهمیت چندانی نباشد، برجسته می‌شود و میزان نقش و اهمیت آن منطقه در هر برهه‌ی تاریخی به خوبی تبیین می‌گردد. اگر این برهه‌ی تاریخی، مربوط به تاریخ معاصر باشد و شاهدان و یا فعالان آن رخداد، در قید حیات باشند، این اهمیت دوچندان می‌شود چرا که تاریخ‌نگار عمومی، دسترسی چندانی به آن افراد ندارد و یا ضرورت چندانی در مراجعه به آنان احساس نمی‌کند که در آن صورت، اطلاعات موجود درباره‌ی این

رخداد، در اثر گذشت زمان از بین می‌رود؛ درحالی‌که در تاریخ منطقه‌ای، این افراد و اسناد به‌عنوان منابع اصلی مورد استفاده قرار می‌گیرد و ضبط می‌گردد. بنابراین می‌توان با استفاده از این روش تاریخ‌نگاری، به کاویدن زوایای پنهان رخداد‌های تاریخی به‌خصوص انقلاب اسلامی پرداخت.

انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان انقلابی فراگیر، حوزه‌ای گسترده‌تر از یک یا چند شهر را در برداشت و تمام شهرها و روستاهای کشور در آن فعال بودند. شهرستان ارومیه مرکز استان آذربایجان غربی و دومین شهر بزرگ منطقه‌ی آذربایجان، از جمله شهرهای فعال در انقلاب اسلامی بود که همانند سایر شهرها در تحقق انقلاب نقش داشت. در این پژوهش سعی می‌شود تا تاریخ انقلاب اسلامی و فعالیت‌های انقلابیون در این شهر مورد بررسی قرار گیرد.

تاریخ هر شهر و یا فواید آن تاریخ هر منطقه و رخداد‌های آن، در شکل‌گیری رفتار سیاسی - اجتماعی آن منطقه تأثیر زیادی دارد و با مطالعه و بررسی تاریخ هر منطقه‌ای می‌توان رفتار سیاسی مردم آن منطقه را تحلیل کرد، لذا توجه و تعمق در هر پدیده‌ای بدون بازکاوی ریشه‌ها و عقبه‌ی تاریخی آن منطقه، پژوهشی ناقص خواهد بود. در این پژوهش سعی شده است تا رفتارشناسی مردم ارومیه در جریان این انقلاب بزرگ، با توجه به تاریخ این شهر، تحلیل شود و به این دلیل، در ابتدا به بررسی تاریخ این شهر به‌طور اجمال در ادوار تاریخی پرداخته شده است. پس از آن به تفصیل درباره‌ی تاریخ معاصر این شهر بحث شده است و در بستر تحلیل تاریخ یکصد ساله این شهر، نحوه‌ی مواجهه این شهر با نهضت اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است.

بحران‌هایی چون شورش شیخ عبیدالله نقشبندی که چندین سال این شهر را تحت تأثیر قرار داد، تلاش‌های میسیونرهای مذهبی در تأثیرگذاری بر اقلیت‌های دینی، منافع قدرت‌های خارجی در دامن‌زدن به اختلافات قومی و... که در نهایت منجر به بروز غائله‌هایی چون غائله‌ی جیلوها و سمیتقو شد، در این پژوهش به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است. ارومیه در دوره‌ی رضاشاه و امنیت ایجادشده در آن دوران که در

تغییر نام این شهر نیز تجلی یافت، بخش دیگر این پژوهش می‌باشد. تبعید رضاشاه از کشور و حمله‌ی قدرت‌های خارجی به کشورمان، که این شهر در خط مقدم آن بود، تشکیل فرقه‌ی دموکرات آذربایجان و ارومیه و نهضت ملی شدن صنعت نفت دیگر قسمت‌های این تحقیق می‌باشد. پس از آن وارد بحث انقلاب اسلامی در ارومیه شده از زوایای مختلف و با تکیه بر اسناد و خاطرات اشخاص فعال در نهضت اسلامی، بررسی می‌شود. آخرین بخش این پژوهش، ارومیه در آغازین روزهای نظام اسلامی می‌باشد.

مدعای پژوهش حاضر این است که مردم این شهر، متأثر از تحولات سیاسی و غائله‌های رخ داده در این شهر، نوعی هراس توأم با بدبینی نسبت به تحرکات و خیزش‌های ملی پیدا کرده بودند. این بدبینی حتی در باورهای دینی مردم نیز متبلور شد و همین عامل باعث شد مرجعیت شیعه نسبت به این مسئله احساس مسئولیت کنند و عالمان دینی را به این شهر اعزام نمایند. آنان در مساجد و منابر به تبیین تفکر و اندیشه‌ی دینی پرداختند و زمینه را برای ورود مردم به عرصه‌ی نهضت اسلامی، که در تداوم حرکت آزادی‌خواهی ملت ایران در یکصد سال گذشته بود، فراهم کردند. اقدام آنان و نیز تحولات سیاسی - اجتماعی در عرصه‌ی کلان و ملی به‌ویژه دایر شدن مؤسسات آموزش عالی، منجر به تربیت جوانانی شد که نسبت به تحولات سیاسی و مذهبی حساسیت و دغدغه داشتند و بار اصلی مبارزه را بر دوش گرفتند.

دوستان و عزیزان بسیاری در این پژوهش یاری‌ام کردند که چه بسا بدون کمک و مساعدت آنان، چنین پژوهشی انجام نمی‌شد. در ابتدا باید از همه‌ی شخصیت‌های فعال ارومیه در انقلاب اسلامی که با رویی گشاده، دعوت اینجانب برای انجام مصاحبه را پذیرفتند، تقدیر و تشکر نمایم. از حجت‌الاسلام والمسلمین غلامرضا حسینی و آیت‌الله سیدعلی‌اکبر قرشی، که علی‌رغم مشغله‌ی فراوان، با حوصله به پرسش‌های حضوری و نیز تلفنی اینجانب پاسخ دادند سپاسگزارم. همچنین سپاس و امتنان خود را از آقای مهدی یوسف‌زاده - که روزنوشت‌هایشان از محرم ۱۳۵۷ و نیز خاطرات خود را در اختیار اینجانب قرار دادند و امکان مصاحبه با تعدادی از انقلابیون

را فراهم کردند. و آقای نصرالله اسداللهی که علاوه بر مصاحبه‌های حضوری و تلفنی، به خواهش بنده جزوهای پیرامون گروه ۱۴ معصوم ارومیه که خود بنیان‌گذارش بودند، نوشتند و اسناد و مطالب زیادی را در اختیار بنده قرار دادند اعلام می‌نمایم. از دوست عزیز و برادر گرامی، آقای اصغر اسمعیل‌زاده که در ابتدای پژوهش همراهم بودند و نیز هماهنگی برخی از مصاحبه‌ها را برعهده داشتند و راهنمایی‌های ارزنده‌ای کردند و نیز از دوست گرامی آقای رحیم نیکبخت که در معرفی و نیز ارائه‌ی برخی منابع و اسناد شخصی کمک شایانی کردند، سپاسگزاری می‌کنم. از آقای حاج صفر داداش‌زاده، مسئول محترم کتابخانه‌ی تخصصی دین سازمان تبلیغات اسلامی که امکان استفاده از منابع کتابخانه فوق را فراهم کردند نیز سپاسگزارم. از آقایان شفیع‌زاده و رامین اصغری که در انجام برخی از مصاحبه‌ها مساعدت ویژه‌ای کردند و نیز مسئولان مرکز اسناد انقلاب اسلامی که امکان انجام این پژوهش را فراهم کردند و دیگر کسانی که به نوعی در انجام این پژوهش یاری‌ام کردند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

داود قاسم‌پور / ۱۳۹۰

gasemporyash@yahoo.com